

מרד גטו ורשה

א. ידע:

- ההסברים לעובדה שחברי תנועות הנוער היו הראשונים להבין שמדיניות גרמניה היא השמדה טוטלית.
- מאפייני המרד בגטו וקשייו.
- לבטים ודילמות של המורדים.
- מטרות המרד.
- ייחודו של מרד גטו ורשה בהשוואה למרידות שהתרחשו בגטאות אחרים.

ב.

ב. מיומנויות

- ✓ ניתוח מקורות מילוליים
- ✓ ניתוח מקורות חזותיים
- ✓ ניתוח סרטונים
- ✓ הבנת נושא בהקשרו ההיסטורי הרחב – סיבתיות היסטורית
- ✓ יישום
- ✓ שימוש בספר לימוד
- ✓ השוואה
- ✓ הבעת עמדה ובניית טיעון
- ✓ הארכת איכות מקור

ג. סרט:

, אתר המפמ"ר, למידה בחירום: מרד גטו וארשה - יובל חיימוביץ'- זוסר סימון שכטר

ד. דוגמאות לשאלות מתוך החוברת עם הספר פותח ספר ומתוך מבחני תוכנית סחל"ב:

1. שאלה מתוך מבחן מסכם טוטליטריות ושואה, גליל מערבי, חורף 2020: בסעיף ב' של השאלה נדרש התלמיד להביע עמדה על בסיס חשיבה יישומית.

תנועות הנוער והמרד בגטאות

קרא את קטעי המקור הבאים וענה על השאלות המצורפות:

קטע מקור מס' 1: קריאת המרד של אבא קובנר, 1 בינואר 1942, גטו וילנה

בחצות, בלילה שבין 31 בדצמבר ל-1 לינואר 1942, התכנסו בגטו וילנה חברי תנועות הנוער החלוציות. בהתכנסות הוקרא כרוז שחיבר אבא קובנר, מנהיג תנועת "השומר הצעיר".

הכרוז פנה אל הנוער היהודי בגטו:

"נוער יהודי, אל תתנו אמון במולכים אתכם שולל. מ-80 אלף יהודים שחיו בליטא, שרדו רק 20 אלף. לעינינו קרעו מאתנו בכוח את הורינו, אחינו ואחיותינו.

כל מי שאשר הוצא משערי הגטו לא חזר עוד.

כל הדרכים של הגסטפו מובילות לפונאר, ופונאר היא מוות!

כל המהססים, השליכו מעליכם את האשליה: ילדכם, נשיכם ובעליכם אינם בחיים.

פונאר אינה מחנה - שם נורו כולם.

היטלר זומם להשמיד את כל יהודי אירופה. על יהודי ליטא הוטל להיות הראשונים בתור.

אל נלך כצאן לטבח!

נכון חלשים אנו וחסרי מגן, אולם התשובה היחידה לאויב היא התנגדות!

אחים! מוטב ליפול כלוחמים בני חורין מלחיות בחסד מרצחים.

עלינו להילחם עד הנשימה האחרונה".

1 בינואר 1942, וילנה בגטו

(מתוך: י. ארד, י. גוטמן, א. מרגליות, "השואה בתיעוד", יד ושם, ירושלים תשל"ח, עמ' 344-346)

קטע מקור מס' 2: מכתבו האחרון של מפקד מרד גטו ורשה, מרדכי אנילביץ'

מרדכי אנילביץ', מפקד מרד גטו ורשה, היה חבר בתנועת "השומר הצעיר" ושימש בה מדריך. הוא ארגן את המחתרת היהודית בגטו ורשה, התמנה למפקד "הארגון היהודי הלוחם" בוורשה ועסק בהכנת המרד. הוא נהרג ב-8 במאי עם לוחמים נוספים בבונקר הראשי ברחוב מילה 18.

"[...] מה שעבר עלינו לא ניתן לתאר במילים. נפל דבר שהוא למעלה מחלומותינו הנועזים ביותר. הגרמנים ברחו פעמיים מן הגטו. פלוגה שלנו החזיקה מעמד 40 דקות והשנייה מעל 6 שעות [...] יחיאל נפל כחייל גיבור על יד מכונת הירייה. אני מרגיש שמתרחשים דברים גדולים והדבר שהעזנו לבצע ערכו רב ועצום [...] באמצעות המשדר שלנו שמענו שידור נפלא של תחנת השידור "שווייט" (תחנת שידור גרמנית) על הלחימה שלנו. העובדה שזוכרים אותנו מעבר לחומות הגטו מעודדת אותנו במאבקנו. ההתנגדות היהודית המזוינת והנקמה הפכו למעשה. הייתי עד ללחימה מופלאה של הלוחמים היהודים [...]."

(מתוך: מכתב של מרדכי אנילביץ' ליצחק צוקרמן, 23 באפריל 1943: ישראל גוטמן, "שואה וזיכרון", ירושלים, 199, עמ' 120)

א. לפי קטעי המקור, מדוע התארגנו בני הנוער והצעירים ללחימה בנאצים?

ב. ההתנגדות היהודית הלא מזוינת (התמודדות היהודים בתחומים: תנאי החיים, תרבות, חינוך וסעד) נשאה בעיקר אופי של "קידוש החיים". האם, **לדעתך**, רעיון המרד בגטאות סתר **או** חיזק את רעיון "קידוש החיים"? בסס את תשובתך על נימוקים היסטוריים.

2. **שאלה מתוך מבחן מסכם טוטליטריות ושואה, הראשונים הרצליה, חורף 2020:** בשני סעיפי השאלה נדרשת חשיבה מסדר גבוה. בסעיף א' נדרש התלמיד לקריאה ביקורתית של מקורות באמצעות התייחסות ליתרונות ולחסרונות של סוגי מקורות שונים. בסעיף ב' נדרשת מימונת השוואה ברמה גבוהה הדורשת מהתלמיד להציע קריטריונים להשוואה, להשוות ולהסיק מסקנות מההשוואה שערך.

א. מרד גטו ורשה

קרא את הערך "המרד – גטו ורשה" באתר דעת. <http://warsaw.daat.ac.il/t.htm>. בערך יש מקורות משניים ומקורות ראשוניים. בחר מקור ראשוני עיוני אחד בערך זה והדגם באמצעותו שני יתרונות וחיסרון אחד בשימוש במקור ראשוני עיוני להבנת אירועים היסטוריים. בחר מקור משני

אחד בערך זה והדגם באמצעותו שני יתרונות וחסרון אחד בשימוש במקור משני להבנת אירועים היסטוריים. כתוב את הכותרות של שני המקורות שבחרת ו/או את מתברם.

ב. המרידות בגטאות:

4

קרא את המקור "אבא קובנר": קריאה למרד בגטו וילנה" בספר הלימוד ואת המקור שלפניך, מתוך זיכרונותיה של צביה לובטקין, השתתפה במרד בגטו ורשה, וענה על השאלה לאחר מכן.

"ויעוד שאלה אחת גזלה את מנוחתנו. האם רשאים אנו לחזות בהתעללויותיהם של הגרמנים ביהודים ולהחשות? כבר סיפרתי על מקרה ההתעללות ביהודי זקן על ידי גרמני והעמדנו לקיר, בעיניים עצומות... דרך חלונות מעוננו ראינו את מעשה הזוועה. נמצאו בינינו שתבעו תגובה מייד: נרוץ ונשיגו ובידים ריקות נרוצץ את גולגלתו של הגרמני. כזו הייתה תגובת הלב הראשונה, אך לא נשמענו לה. אחד מאמצעי הטרור הגרמני כלפי היהודים, שאימתו רבצה עלינו עד הרגע האחרון, הייתה תודעת האחריות הקולקטיבית. ידענו שאם נהרוג גרמני אחד יפלו בפעולת עונשין אלפי יהודים. ומכיוון שלא ידענו אותה שעה שמכינים לנו חיסול טוטאלי של היהודים, נרתענו מן המעשה...". [צביה לובטקין, בימי כליון ומרד, בית לוחמי הגטאות, 1979].

ערוך השוואה בין המקורות בנושא: ההתארגנות של יהודים בגטאות לניהול מאבק מזויין בנאצים. בסס את תשובתך על שני תבחינים: הגורם לניהול מאבק מזויין בכל אחד מהמקורות, ותבחין אחד נוסף לפי בחירתך.

הצג מסקנה אחת מההשוואה שעשית לגבי הקשיים של יהודים בגטאות לניהול מאבק מזויין נגד הנאצים.

הצעות למטלות נוספות

3. מרד גטו ורשה

התבונן בסרטון וענה על השאלות המצורפות:

מרד גטו ורשה – סרטון מתוך אתר יד ושם (0:31 דקות)

- א. הצג עובדה אחת ודעה אחת מתוך הסרטון.
- ב. מתוך מה שלמדת מדוע מרד גטו ורשה הפך לסמל ומופת? בסס את תשובתך על שתי עובדות היסטוריות.
- ג. הבא מתוך ספר הלימוד מקור היסטורי, מילולי או חזותי, המחזק את אחת הדעות המובאות בסרטון. (הצג במדויק את שם המקור, שם הספר, עמ') הסבר כיצד המקור שבחרת מחזק את אחת הדעות בסרט.

4.. מרדכי אנילביץ ומרד גטו ורשה

התבונן בסרטון וענה על השאלות המצורפות:

מרדכי אנילביץ ומרד גטו וורשה (21: 4 דקות)

5

- א. כתוב על פי הסרטון נקודות ציון חשובות בחייו של מרדכי אנילביץ'.
- ב. "מרדכי אנילביץ' הוא סמל לגבורה בתקופה שבה קיומו של העם היהודי הוטל בספק" חווה דעתך על אמירה זו, התבסס בדבריך על שתי עובדות היסטוריות מתוך הסרטון ועובדה היסטורית מתוך ספר הלימוד.
- ג. על פי הסרטון מהו ייחודו של מרד גטו וורשה?

5. מרד גטו וורשה – אוסף עדויות

התבונן בסרטון וענה על השאלות המצורפות:

אוסף עדויות - מרד גטו וורשה (34: 9 דקות)

- א. הצג שלוש עובדות היסטוריות שלמדת מתוך הסרטון על מרד גטו וורשה ושלוש דעות.
- ב. מספר הלימוד שלך בחר מקור היסטורי מילולי או חזותי שמחזק את אחת העובדות ואת אחת הדעות. (הצג במדויק את שם המקור, שם הספר, עמ') הסבר כיצד המקור שבחרת מחזק עובדה ודעה המוצגות בסרט.
- ג. בחר מתוך הסרטון עדות אחת, חפש מידע על זהותו של העד: גילו במרד, תפקידו במרד הסבר כיצד זהותו השפיע על עדותו?
- ד. הסבר מהי תרומת העדויות של ניצולי המרד להבנת ייחודו של מרד גטו וורשה.

6. ייחודו של מרד גטו וורשה:

- א. הסבר מה היה ייחודו של מרד גטו וורשה לעומת ניסיונות המרד בגטו וילנה ובגטו ביאליסטוק. מבחינת: היקפו, (מי השתתף בו?), ההכנות למרד, העיתוי בו החל המרד, ההתארגנות למרד.
- ב. לפניך שני קטעי מקור המציגים נקודות מבט שונות על מרד גטו וורשה: קרא אותם וענה על השאלה המצורפת:

6

קטע מס' 1

מכתבו האחרון של מרדכי אנילביץ', מפקד מרד גטו וורשה אל יצחק צוקרמן

מה שעבר עלינו לא ניתן לתאר במילים. נפל דבר שהוא למעלה מחלומותינו הנועזים ביותר. הגרמנים ברחו פעמיים מן הגיטו. פלוגה אחת שלנו החזיקה מעמד 40 דקה והשנייה – למעלה מ- 6 שעות. המוקש שהוטמן בשטח המברשתנים התפוצץ. כמה פלוגות שלנו התקיפו את הגרמנים אשר נמלטו. אבדותינו בכוח אדם מעטות ביותר. אף זה הישג. נפל י' [יחיאל]. נפל כחייל גיבור על יד מכונת הירייה. אני מרגיש שמתרחשים דברים גדולים והדבר אותו העזנו לבצע ערכו רב ועצום...

החל מהיום אנו עוברים לשיטה פרטיזנית. הלילה יוצאות לשטח שלוש פלוגות קרב, ולהן שני תפקידים: סיור והשגת נשק. נשק קצר אין לו בשבילנו כל ערך. בנשק זה משתמשים אנו לעתים נדירות. נחוצים לנו בדחיפות: רימונים, רובים, מכונות ירייה וחומר נפץ.

לא אוכל לתאר לפניכם את התנאים, בהם חיים עתה יהודי הגיטו. רק יחידים יחזיקו מעמד. השאר ייספו במוקדם או במאוחר. גורלם נחרץ. כמעט בכל מקומות המחבוא, בהם מסתתרים אלפים, אי אפשר להדליק נר מחוסר אוויר.

באמצעות המשדר שלנו שמענו שידור נפלא של תחנת השידור "שווייט" על הלחימה שלנו.

העובדה שזוכרים אותנו מעבר לחומות הגיטו מעודדת אותנו במאבקנו. היה שלום יקירי! אולי עוד נתראה! חלום חיי קם והיה. ההגנה העצמית בגיטו הפכה לעובדה. ההתנגדות היהודית המזוינת והנקמה הפכו למעשה. הייתי עד ללחימה מופלאה ומלאת גבורה של הלוחמים היהודים.

מ' אנילביץ'

גטו, 23 באפריל 1943

מתוך: שואה בתיעוד, עורכים: יצחק ארד, ישראל גוטמן, ואברהם מרגליות, יד ושם תשל"ח, עמ' 250-251

קטע מס' 2 : מתוך יומנו של גבלס, שר התעמולה הנאצי.

1 במאי 1943

....”הדינים וחשבונות מאזורי הכיבוש אינם מעלים חדשות מרעישות. ראויים לציון רק קרבות קשים מאד בין המשטרה שלנו, כולל באופן חלקי גם צבא, לבין היהודים המורדים. ואמנם עלה בידי היהודים לבצר את הגטו לצורכי הגנה. שם נערכים קרבות קשים מאד, שהביאו אפילו לידי כך שהפיקוד היהודי העליון מוציא סקירות צבאיות יומיות. אולם הצחוק לא יארך כנראה זמן רב. אבל הדבר מבליט יפה, מה נשקף מצד יהודים אלה, כאשר הנשק מצוי בידיהם.”

מתוך : שואה בתיעוד, עורכים : יצחק ארד, ישראל גוטמן, ואברהם מרגליות, יד ושם תשל"ח, עמ' 253.

מהי נקודת מבטו של כל אחד מהכותבים על מרד גטו וורשה? כיצד כל אחד מהמקורות תורם להבנת ייחודו של מרד גטו וורשה.